

23. Neustadt R. Presidential power. The politics of leadership [Text] / R. Neustadt. – N. Y. : Wiley, 1960. – 235 p.
24. Nudler O. In search of a theory for conflict resolution taking a new look at world view analysis [Text] / O. Nudler // ICAR Newsletter. – 1993. – № 5. – P. 1–18.
25. Smith M. Opinions and personality [Text] / M. Smith, J. Bruner, R. White. – N. Y.: Wiley, 1956. – 311 p.

Надійшла до редколегії 26.01.11

УДК 323:321

О. А. Третяк, О. В. Пилипенко

Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ДЕРЖАВА, ГРОМАДСЬКІСТЬ ТА ПУБЛІЧНА СФЕРА: ШЛЯХИ РОЗБУДОВИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Розглядаються проблеми та перспективи взаємодії держави та ЗМК в умовах демократії. Акцентована увага на діях та впливі сучасної держави в межах публічної сфери. Проаналізовані підходи до створення системи громадських ЗМК в межах демократичної політичної системи.

Ключові слова: демократія, держава, публічна сфера, медіа, громадянське суспільство, інформаційні технології.

Рассматриваются проблемы и перспективы взаимодействия государства и ЗМК в условиях демократии. Акцентированное внимание на действиях и влиянии современного государства в пределах публичной сферы. Проанализированы подходы к созданию системы общественных ЗМК в пределах демократической политической системы.

Ключевые слова: демократия, государство, публичное сфера, медиа, гражданское общество, информационные технологии.

The problems and prospects of co-operations of the state and media the way of development of democratic co-operation in the conditions of democracy are examined. Accented attention on actions and influence of the modern state within the limits of public sphere. Analysed going near creation of the system of public ZMK within the limits of the democratic political system.

Keywords: democracy, state, public sphere, media, civil society, information technologies.

Постановка проблеми. Проблема взаємодії держави та недержавних гравців у публічній сфері сучасного суспільства набуває дедалі більшої ваги. Трансформація вимог та потреб суспільства, які задовольняються державою, відбуваються шляхом їх диверсифікації, їх надзвичайної строкатості та різних форм.

В цих умовах держава та суспільство тримають зв'язок за допомогою різноманітних каналів комунікації. Для сучасної України важливими є моделі взаємодії держави з засобами масової комунікації та громадськості в різних сферах суспільного життя.

Не менш важливим є й зарубіжний досвід розбудови публічної сфери як середовища функціонування громадськості, засобів масової комунікації та держави. Визначення ролі держави в публічному середовищі та встановлення оптимальних форм її активності в умовах демократії ще потребує своєї розробки. Теоретико-методологічні вивчення теорії публічної сфери вимагає аналізу і структурних елементів, одним з провідних серед яких є держава. Тому в межах цієї програми доцільно розглянути історичну точну відліку сучасної ролі держави у публічній сфері необхідно розглянути вимоги сучасного суспільства та варіації взаємодії ЗМК та держави в умовах демократії. Важливою для сучасної політичної ролі є трансформація ролі громадськості у державах сталої демократії.

Серед останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор, важливе місце посідають роботи вітчизняних науковців. Зокрема, в роботі О.А. Семченка [4] досліджено роль, функції, тенденції та особливості використання засобів масової комунікації (ЗМК) у президентській виборчій кампанії 1999 р. й умови, принципи, форми діяльності основних ЗМК у виборчому процесі в Україні. Л. Ф. Компанцева [2] вивчала феномен Інтернет-комунікації та визначила даний феномен як інтерактивну міжособистісну комунікацію, що вимагає вивчення в двох основних аспектах – когнітивно-прагматичному та лінгвокультурологічному, оскільки ці наукові галузі дозволяють досліджувати Інтернет-комунікацію одночасно в різних парадигмах лінгвістичного знання. О. О. Беляков [1] доклав зусиль до визначення механізмів впливу українських та німецьких засобів масової інформації на екологічну діяльність держави. Також у його роботі викладено пропозиції стосовно поліпшення екологічної комунікації, вільного доступу до екологічної інформації та підвищення ролі екологічної політики.

Метою цієї статті є вивчення взаємодії держави в умовах демократії у співпраці з громадськістю та в умовах публічної сфери.

Більшість сучасних публікацій на тему досліджень щодо публічної сфери здійснюється за схемою представлення теоретичного підґрунтя класичної схеми публічної сфери та її імперичної апробації в сучасних політичних умовах. Одну із таких схем пропонує і Дж. Куран [3].

Згідно Ю. Габермасу, «буржуазна сфера» являє собою той суспільний простір між економікою і державою, де формується громадська думка та «народне» спостереження за діяльністю уряду. Історично формування цієї сфери відбувалося з XVII до першої половини XIX ст. Згодом публічна сфера опинилася у підлеглому становищі через зростання впливу держави і організованих економічних інтересів. Був встановлений новий тип корпоративних від-

носин влади, при якому реалізація організованих інтересів відбувається безпосередньо між їхніми носіями, а також з державою. При цьому роль громадськості постійно зменшувалася. Засоби масової комунікації виявилися в цій ситуації агентами владних повноважень і раціональності. З їхньою допомогою також відбувалося витіснення громадськості. Замість того, щоб забезпечувати можливість для раціональних і критичних дискусій, засоби масової комунікації маніпулювали громадською думкою. Політика визначалася як перформанс, коли пропонуються зазделігідь зважені і зручні варіанти осмислення. При цьому громадськості приділяється роль пасивного споживача.

Образ публічної сфери детермінується проблематикою комунікації, це є основний теоретичний висновок. Видозміни комунікації є кількісне зростання, породжена необхідність теоретичного визначення комунікаційних вимінів. Політичне значення комунікаційних вимінів в суспільстві, їх кількісного зростання, породжує необхідність теоретичного визначення комунікаційних обмінів. Політичне значення комунікаційних вимінів в суспільстві на сучасному етапі визначається не джерелом та споживачем інформації, а, переважно, її змістом та роллю у різновекторних зв'язках держави із громадськістю.

У суспільстві сьогодення з його складною структурою зростає не лише потреба окремого індивіда або соціального інституту в інформації, в інформуванні, змінилися й самі можливості збору, обробки, зберігання і передачі інформації, а також доступу до неї. Можна говорити про збільшення впливу інформації на розвиток різних сфер людської діяльності. У наявності й нові форми комунікаційного обміну між соціальними суб'єктами: розвиток нових інформаційних технологій, мультимедійних засобів. Таким чином, сучасне суспільство можна визначити як суспільство, де відбувається постійне тиражування, прискорення, ущільнення і глобалізація інформаційних обмінів.

Звернемося до поняття «публічні комунікації». Публічними визначаються комунікації, «націлені на передачу інформації, яка зачіпає суспільний інтерес, з одночасним додаванням їй публічного статусу». Під публічним статусом розуміється статус, пов'язаний з відкритістю і орієнтацією на загальне благо.

Маючи таке визначення, доцільно підійти до мінімалістського визначення публічності та публічної сфери. Критеріями таких теоретичних розробок є відомість та відкритість інформації і діяльності із її передавання, яка може бути в край багатоманітною: від діяльності економічних акторів, до культурницьких та мистецьких акцій.

Держава, в умовах сучасної демократії, має посідати активну позицію у публічній сфері, оскільки вона є одним з небагатьох інституцій до яких звернена увага суспільства в цілому. Разом з тим, специфікою демократичної держави є її децентралізація та демократична конкуренція, тому в сучасних умовах держава скоріше є

арбітром публічної сфери, ніж організуючою засадою публічної сфери. Це підтверджує приклад Німеччини.

Згідно А. Вільямса, «успішна корпоративська стратегія обмеження офіційного контролю реалізована в системі мовлення Німеччини. Інститути громадських служб мовлення являють собою децентралізовані конфедерації, у яких протилежні політичні тенденції включені до системи взаємних стримувань і противаг. При цьому утворюються організації, які не можуть бути поставлені під контроль уряду без відповідної зтяжної боротьби з керівництвом служб мовлення і впливових політичних об'єднань. Політики різної орієнтації в Німеччині не залишають спроб вирішити цю проблему за допомогою організації приватного підприємницького сектору, моделлю якого є система мовлення в Америці. Однак такий розвиток блокується Конституційним судом, який наполягає, щоб комерційні телевізійні організації Німеччини здійснювали свою діяльність у межах плюралістичних громадських служб. Надзвичайно складна система, спрямована на недопущення повторення недавнього досвіду німецької історії, захищена конституційними гарантіями і суспільною підтримкою, служить надійним захистом від серйозних спроб накладення урядового контролю» [10, с. 31].

Альтернативна модель громадської служби телевізійного і радіомовлення, типовим прикладом якої є система, реалізована у Великобританії, також виявилася успішною в підтримці критичних зв'язків з урядом. Однак тенденція до розширення офіційного впливу, яка спостерігалася в 1980-х рр., підтвердили необхідність подальшого розподілу повноважень між урядом і органами мовлення. Один з варіантів обмеження фінансового контролю уряду полягає в приведенні у відповідність плати за телеліцензії і національний індекс заробітків. Іншим варіантом є обмеження влади уряду при призначенні керівників мовлення. Можливість обирати деяких керівників повинна бути делегована представницьким національним організаціям і працівникам мовлення.

Правові підстави взаємодії ЗМК та публічної сфери ускладнюються і культурними звичаями та обстановкою в окремих країнах. Проте, в більшості випадків роль держави обмежуються ініціацією неупереджених та вільних засобів масової інформації, які працюють на конкурентних засадах. Також, держава є контролером правових засад публічної сфери. В умовах індивідуалізму акторів публічної сфери корисним є досвід Великої Британії.

Друга, більше важка для розв'язання проблема пов'язана з тим, що організації громадського мовлення перебувають під домінуючим впливом еліт (навіть якщо вони пропонують більш ідеологічно «відкриті» і різноманітні системи передавання, ніж комерційне телебачення в Сполучених Штатах). Системам мовлення як у Німеччині, так і у Великобританії властиві подібні недоліки. Так, матеріали британського теле-та радіомовлення мають тенденцію до структурування відповідно до того, що дозволяється домінуючими групами влади [6, с. 22]. Разом з тим, меншій частині матеріалів і

художній продукції властива менша ортодоксальність [9, с. 37]. Ідеологічний спектр програм збільшується в періоди загострення політичних конфліктів і розширення громадських дебатів [5, с. 55]. Однак концепція безстороннього суспільного (державного) засобу призводить до звуження дискурсу, особливо в періоди набуття консенсусу. Система мовлення в Німеччині є більш відверто плюралістичною. Керівники мовлення мають громадський обов'язок, говорячи словами Німецької внутрішньодержавної угоди про мовлення від 1987 р., гарантувати засоби для представництва та самовиразу значним політичним, ідеологічним, соціальним силам і групам суспільства. Це підкріплюється плюралістичним представництвом у керівництві мовлення. Однак на практиці дефініція плюралізму визначається провідними політичними партіями.

Досвід передачі та делегування регулятивних повноважень держави у сфері контролю за ЗМК, у сфері громадських структур, підтверджує важливість організації подібної системи. Дана практика має ґрунтуватися на важливих політичних та інших традиціях, які стоять на балансі ключових економічних та соціальних груп. Лише в умовах відсутності домінування однієї політичної сили існує можливість побудувати справжні громадські ЗМІ.

На думку Дж. Куррана, «сектор громадських засобів масової комунікації може бути представленим схематично у вигляді трьох шаблів. Верхній шабель складається з засобів масової комунікації (як партії, які контролюють газети), пов'язаних з колективними організаціями, але орієнтованих у принципі на аудиторію в цілому, які мають на меті завоювання широкої підтримки. Підхід таких засобів масової комунікації звичайно припускає наявність супротивника. Вони забезпечують підтримку і відновлення конкретного бачення суспільства, яке відображає зобов'язання і пріоритети організованої групи. Другий шабель представлений субкультурними засобами масової комунікації, які належать скоріше до певної сукупності виборців, а не до організованої групи. Вони можуть сприяти позитивній колективній ідентичності, формуванню почуття групової єдності і висувати цілі, які можуть бути досягнені лише в результаті колективних дій. Третім шаблем є організуючі засоби комунікації (наприклад, національний журнал профспілок або інформаційний бюлетень місцевої асоціації батьків), які виконують функції каналу комунікації між членами групи. Це може забезпечувати зв'язок між лідерами, активістами і співчуваючими, підсилити приналежність до організації, передавати інформацію, необхідну для функціонування організації, забезпечувати внутрішній форум для розвитку нових ідей і стратегій» [3].

В умовах демократичного розподілу повноважень держави та громадськості у контролі за публічною сферою відбуваються процеси розширення кола учасників публічної сфери. Розкривається можливість залучення до цієї діяльності широкого кола організаційних структур. При цьому, тим не менш, досягається певна

участь аудиторії у комунікаційних процесах, оскільки основні передавачі інформації не можуть не рахуватися з її думкою.

Потреби аудиторії, як одного з компонентів публічної сфери, реалізується через інтерактивність засобів масової інформації та альтернативу з традиційними ЗМІ у формі інтернету. Разом з тим, як держава так і інституалізована громадськість стикається з великою кількістю атомарних індивідуальних гравців, і це збільшує строкатість змістовного наповнення публічної сфери як сукупності інформаційних повідомлень. Тим не менш, вказані процеси є позитивною тенденцією, оскільки виражають вигляд і форму публічної сфери на тривалий і перспективний період.

«Вище були наведені матеріали, у яких містилася складна сукупність вимог до демократичної системи засобів масової комунікації. Вона повинна допомагати людям виявляти їхні інтереси; підсилити секційну солідарність і сприяти функціонуванню організації, необхідних для ефективного представлення колективних інтересів; підтримувати постійне спостереження за урядом і центрами влади; забезпечувати ресурси для захисту і вираження слабких і неорганізованих інтересів. Крім того, ця система повинна створювати умови для формування угоди або компромісу на рівні суспільства в цілому, який буде заснований на врахуванні специфіки, а не на домінуванні. Це може бути реалізоване за допомогою встановлення ядра або центральної системи громадського мовлення. Це ядро повинне бути пов'язане з секторами приватних підприємств, соціального ринку, професійним і громадським секторами масової комунікації. Останні будуть підсилювати функціонування громадського мовлення, як відкритої системи діалогу, і служити додатковим імпульсом колективної традиції громадянського суспільства. Говорячи коротко, за Дж. Курраном, запропонована схема являє собою адаптацію до сучасного контексту історичної ідилії Габермаса» [3].

Таким чином, в межах сучасної демократії відбувається сполучення технологічних новацій та новацій в ідейній сфері політичної активності. Усунення великих масових партій та посилення їх строкатості їх ідеологічних платформ, зумовлює формування справжньої постмодерністської дискурсивної сфери, в якій кожен вислів набуває значення для всього суспільства.

Разом з тим, держава як гнучкий гравець і учасник публічної сфери, виступає інститутом, який стабілізує публічну сферу, оскільки багато висловлювань і повідомлень стосуються держави як стабільної структури і демократична держава може бути міцним агрегатом публічної сфери та політичної системи навіть в умовах розпорошення громадянського суспільства.

Висновки. Аналіз взаємодії держави та громадськості в межах публічної сфери з точки зору публічної теорії дає змогу встановити, що концепт держави є дещо розмитим в сучасних умовах. Держава, з одного боку, є постачальником публічних послуг і вплив громадськості на державні органи і органи місцевого самовряду-

вання спрямовані на поліпшення цих послуг. Разом з тим, держава через технологічні інновації дедалі частіше передає свої функції приватним, недержавним та корпоративним структурам, що відбиває її усунення від тотального контролю над суспільством.

Разом з тим, держава в умовах сталої демократії генерує технологічні інновації, вступаючи у відносини із громадськістю через засоби масової комунікації. Держава виступає полі суб'єктивним утворенням, яке кожен з частин має свої власні відомчі пріоритети і які дають основу для взаємодії з різними сегментами громадянського суспільства. Останнє в теоретичному плані також перебуває у стадії змін, провідною характеристикою яких є фрагментація, подальша атомізація. В громадянському суспільстві як на глобальному так на національному рівні дедалі менше відіграють роль масові рухи і громадянське суспільство в умовах зростання доступу до інтернет комунікацій виступають в ролі ситуативних флешмобів, тобто коротких демонстраційних акцій.

Держава своєю чергою виступає гнучким актором піар-акцій і дій, вона дедалі більше відстороняється від контролю за засобами масової комунікації, в яких велику роль починають відігравати чинники само цензури, а також корпоративні інтереси. В цих умовах з теоретико-методологічної точки зору публічна сфера стає конгломератом бізнес спрямованих інтеракцій і держава, громадськість та ЗМК в публічній сфері стають рівноправними акторами. Через рівноправність суб'єктів їх полі векторності їх інтересів публічна сфера є ідеальною публічною сферою, яка покликана інституалізувати обговорення, виступає більшою мірою як поле реалізації комунікаційних інтересів.

Бібліографічні посилання

1. **Беляков О. О.** Комунікація як інструмент екологічної політики (на прикладі порівняльного досвіду України та Німеччини) [Текст]: автореф. дис... канд. філол. наук : 10.01.08; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики / О. О. Беляков. – К., 1999. – 20 с.
2. **Компанцева Л. Ф.** Інтернет-комунікація: когнітивно-прагматичний та лінгвокультурологічний аспекти [Текст]: автореф. дис... д-ра філол. наук : 10.02.02; НАН України. Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні / Л. Ф. Компанцева. – К., 2007. – 36 с.
3. **Курран Дж.** Медиа и демократия: переосмысление [Електроний ресурс] / Дж. Курран. – Режим доступа : http://www.i-u.ru/biblio/archive/hrest_pr/08.aspx
4. **Семченко О. А.** Засоби масової комунікації у виробничому процесі: вибори Президента України 1999 року [Текст]: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка / О. А. Семченко. – Л., 2008. – 19 с.
5. **Curran J.** Culturalist Perspective of News Organizations: A Reappraisal and Case Study [Text] / J. Curran // Public Communication / Ferguson M. (ed.). – London : Sage, 1990. – P. 34–41.

6. Glasgow University Media Group. Bad News [Text]. – London : Routledge and Kegan Paul, 1976. – 56 p.
7. Glasgow University Media Group. More Bad News [Text]. – London : Routledge and Kegan Paul, 1980. – 76 p.
8. Glasgow University Media Group. War and Peace News [Text]. – London : Routledge and Kegan Paul, 1985. – 82 p.
9. **Schlesinger Ph.** Television Terrorism [Text] / Ph. Schlesinger. – London : Pluto, 1983. – 184 p.
10. **Williams A.** Broadcasting and Democracy in West Germany [Text] / A. Williams. – Bradford : University of Bradford Press, 1976. – 346 p.

Надійшла до редколегії 10.01.11